

De geschiedenis van de glasbak, of: waarin een kleine stad groot kan zijn

MILENA VEENIS

De glasbak is niet meer weg te denken uit het Nederlandse straatbeeld. Veelal uitgevoerd in een heldergele kleur, straalt de bak je zelfs in het kleinste dorp van verre tegemoet. Toch bestaat de glasbak nog niet zo lang; op 30 juni 1972 werd de eerste Nederlandse glascontainer in Zeist achter de plaatselijke Albert Heijn geplaatst.

Het was de bedoeling dat vrouwen op weg naar de winkel daar en passant hun lege flessen in zouden werpen. De Zeister glascontainer was een unicum: niet alleen in Nederland, maar in heel West-Europa was het de eerste keer dat glas apart werd ingezameld. Het initiatief was afkomstig van twee vrouwen: Miep Kuiper-Verkuyl en Babs Riemens-Jagerman, die tezamen de Stichting Milieuzorg Zeist vormden. De bak was een groot succes. Niet alleen in Zeist, maar ook in de rest van het land vond de actie al snel op verschillende plaatsen navolging.

Groeiende zorg om het milieu

Het snelle succes van de bak hangt samen met het feit dat de zorg om het milieu in de periode tussen 1965 en 1970 onder brede lagen van de Nederlandse bevolking zeer snel toenam. Dát fenomeen hangt samen met het feit dat de verontreiniging van water en lucht juist toen heel concreet zichtbaar begon te worden: het water van rivieren en beken was zichtbaar vervuild, veelal stond het schuim er zelfs op of dreven er dode vissen in, en in veel bermen groeiden nauwelijks nog bloemen. De kritiek op de negatieve gevolgen van de snelle naoorlogse herindustrialisatie, die door een klein aantal wetenschappers en politici reeds langer naar voren was gebracht, werd hierdoor voor grotere groepen mensen concreet en herkenbaar. En toen die problematiek vervolgens door de media werd opgepakt en onder één noemer

('milieuvervuiling') werd gebracht, begon het thema een rol te spelen in het publieke debat.

Een van de mensen die een belangrijke rol heeft gespeeld in het verspreiden van de milieukritiek in Nederland was Elisabeth Aiking-van Wageningen. In april 1970 organiseerde zij met financiële steun van de Europese Commissie een kadercursus milieuhygiëne voor vrouwen: vijf dagen lang werden ruim driehonderd representanten van alle Nederlandse vrouwenorganisaties door voor-aanstaande wetenschappers onderricht over recente inzichten inzake milieuvervuiling. Voor deelname aan de cursus werd slechts een symbolische financiële bijdrage gevraagd, op voorwaarde dat de deelnemers de daar opgestoken kennis onder hun achterban zouden verspreiden. Mede naar aanleiding daarvan ontstonden er begin jaren zeventig overal in het land actiegroepen, waarin vrouwen zich inzetten voor het behoud van het plaatselijke milieu. Een van die actiegroepen was de Stichting Milieuzorg Zeist (SMZ): opgericht door een aantal vrouwen, die elkaar op de kadercursus hadden leren kennen, en langdurig gedragen door de niet-aflatende betrokkenheid en inzet van Miep Kuiper-Verkuyl en Babs Riemens-Jagerman.

Beide vrouwen hadden via hun echtgenoten, die respectievelijk bij T.N.O en bij het Rijksinstituut voor Natuurbeheer werkzaam waren, reeds langere tijd verontrustende berichten aangehoord over het

milieu. Ze hoorden bovendien dat veel rapporten dienaangaande 'gewoon in een bureaula verdwenen' en omdat ze zich in toenemende mate zorgen maakten, hadden beiden zich voor de kadercursus aangemeld. Geen van beide vrouwen had een betaalde baan, beiden hielden zich tot dan toe bezig met de zorg voor huis en gezin, terwijl ze daarnaast in sociale en kerkelijke kringen actief waren. Hun kennismaking markeerde het begin van een twintig jaar durende samenwerking ten dienste van het milieu.

Eén van de concrete punten waar Riemens en Kuiper zich, zoals zoveel anderen toentertijd, druk over maakten, was de grote hoeveelheid plastic die er op de afvalberg terecht kwam. Met de komst van de plastic vuilniszak enige jaren geleden, was die hoeveelheid snel toegenomen en Riemens en Kuiper vroegen zich af of er geen manieren waren om de hoeveelheid afval - en daarmee de hoeveelheid weggegooid plastic zakken - te verminderen.

Hoewel de milieuvervuulende plastic vuilniszak als een soort catalysator fungeerde in hun zorgen over de toenemende verontreiniging van het milieu, is het tegelijkertijd echter opvallend, dat die zorg ook voortkwam uit een gevoel dat niets te maken had met de verontreiniging van het milieu als zodanig. Terugdenkend aan hun motieven om in actie te komen, maakten beide vrouwen duidelijk hoezeer het hen tegen de borst stuitte dat er zo ontzettend veel werd weggegooid. Dat waren ze niet gewend en het druiste volstrekt in tegen hun gevoel van hoe het hoorde: 'Vroeger gooide je niet weg wat je nog kon gebruiken. Maar begin jaren zeventig werd

Plaatsing van de eerste glascontainer. Geheel links: Babs Riems, tweede van links: Miep Kuiper. Foto: De Nieuwsbode, 6 juli 1972

dat plotseling heel anders: iedereen gooide van alles weg en mensen dachten er helemaal niet meer over na', aldus Kuiper. En ook Riems maakte iets vergelijkbaars duidelijk: 'Het was gewoon te gek, dat almaar wegsmiten. Wij waren er diep van onder de indruk; dan moet je net de oorlog hebben meegemaakt!'

Nadat ze systematisch waren nagegaan wat er in de vuilniszak terecht kwam en wat er uit gehouden zou kunnen worden, bleek er, behalve gewoon huisvuil, veel papier, blik en glas in die zakken te zitten. En de vraag diende zich aan, of het niet mogelijk was om al dat papier, blik en glas voor andere doeleinden te gebruiken. Naar aanleiding van een bericht dat ze in *Intermediair* had gelezen, ging Kuiper na welke stoffen er mogelijkwijs voor hergebruik in aanmerking zouden kunnen komen. In de notitie die ze naar aanleiding daarvan schreef, weide ze onder meer uit over het 'beangstigende probleem' rond de tientallen miljoenen nylon kousen die er per jaar werden weggegooid en over het opnieuw gebruiken van oud glas tot 'glasphalt'. De ge-

dachte dat het afvalproduct glas wellicht opnieuw zou kunnen worden aangewend, liet Kuiper en Riems niet los en systematisch gingen ze na wat de mogelijkheden en beperkingen dienaangaande zouden kunnen zijn. De notitie waarin de mogelijkheid tot het produceren van 'glasphalt' genoemd wordt, is het begin van een enorme stapel papier, die later het dossier 'glas' van de Stichting Milieuzorg Zeist zou worden.

De plannen worden concreter

In maart 1972 nam Riems deel aan een congres van het Research Adviesbureau tegen Milieuverontreiniging, waar ze kennismaakte met de directeur gemeentereiniging Utrecht, de heer Krijgsman, die te kennen gaf veel te voelen voor het hergebruik van materialen uit huisvuil. Op hetzelfde congres ontmoette zij tevens iemand die werkzaam was bij het Rotterdamse transportbedrijf Maltha, waar men zich reeds vanaf 1921 had toegelegd op het transport van vaten, kisten én oud glas (afkomstig van de glasverwerkende industrie) naar glasproducerende bedrijven. Naar aanleiding van de

gesprekken met de directeur van de Utrechtse Gemeentereiniging en de medewerker van Maltha, namen Riems en Kuiper contact op met Glasfabriek 'De Maas' uit Tiel om te informeren op welke manier oud glas opnieuw kon worden gebruikt.

Een medewerker van de glasfabriek legde hen uit dat er voor de fabricage van 1000 kilo glas 1250 kilo maagdelijke grondstof nodig was, óf 1000 kilo scherfglas. Indien men oud glas zou kunnen gebruiken voor de fabricage van nieuw glas, zou derhalve niet alleen de natuur onberoerd blijven, voor de fabricage van glas is immers zand nodig, maar bovendien zou er sprake zijn van een aanzienlijke besparing van grondstoffen én de afvalberg zou minder snel toenemen. Zelf kocht de glasfabriek, als fabrikant van zogenaamd plat glas, weliswaar zijn eigen scherven in, maar de medewerker van 'De Maas' wist Kuipers en Riems te melden dat de fabrikanten van hol glas, ook wel verpakkingsglas genoemd, hun glas van handelaren in glasscherven betrokken. In dat verband werd wederom de firma Maltha genoemd en de medewer-

ker van 'De Maas' wist eveneens te melden dat het, ook voor particulieren, mogelijk was om bij Maltha een kleine container te huren ter inzameling van glas. Het bedrijf zou die vervolgens komen ophalen wanneer deze vol was.

De contacten en de kennis die Riemens op het congres had opgedaan bleken van cruciale betekenis: nu werd duidelijk dat verschillende, bij het glasafval betrokken partijen (milieubeweging, reinigingsdiensten, transportbedrijven en de glasverwerkende industrie) er een gedeeld belang bij hadden om zoveel mogelijk glas aan de stroom huisvuil te onttrekken. Kuiper en Riemens besloten dat het vruchtbaar was om hun onderzoek naar de mogelijkheden tot het apart inzamelen en hergebruiken van glas verder voort te zetten en te kijken of het mogelijk was om een glaszamelactie te organiseren.

Riemens nam contact op met de firma Maltha. De Rotterdamse transportonderneming werkte al jaren samen met de, eveneens in Rotterdam gevestigde, Verenigde Glasfabrieken en in het verleden hadden de ondernemingen al meermalen gezocht naar manieren om meer glas in te zamelen en het hergebruik te bevorderen. Aangezien de verschillende partijen alle belang hadden bij het onttrekken van een groter percentage glas aan de stroom huishoudelijk afval, lag het voor de hand dat diegene, die hen namens Maltha telefonisch te woord stond, meneer Ras, grote belangstelling had voor het glasbakkenplan van Riemens en Kuiper. Ras adviseerde hen om een en ander vooral niet klein op te zetten, maar 'meteen goed en veilig van leer [te] trekken' en hij meldde dat het mogelijk was om

een container te leveren waarin het glas zou kunnen worden verzameld. Vanzelfsprekend zou Maltha de container komen ophalen wanneer deze vol zou zijn. Ras gaf aan graag nader van de SMZ te horen en ook Riemens en Kuiper waren enthousiast. De informatie van Maltha leek te bevestigen dat het haalbaar zou kunnen zijn om glas apart van de rest van het huisvuil te laten inzamelen.

Beide vrouwen maakten echter duidelijk dat het hen, bij het uitdenken van de actie van meet af aan niet alleen te doen was om het netto milieueffect dat ermee gepaard zou gaan. Hun plannen waren ook bedoeld om een tegenwicht te bieden tegen de groeiende consumptie en de 'zich steeds agressiever ontwikkelende wegwerpmaatschappij'. Ze waren er van overtuigd dat er van het apart inzamelen en wegbrengen van glas een belangrijke educatieve werking zou uitgaan en met hun actie hoopten ze een soort mentaliteitsverandering te weeg te brengen.

Een wens gaat in vervulling

Toen ze de wethouder en ambtenaren van de gemeente Zeist bij hun plannen trachtten te betrekken, gaven deze weliswaar aan het milieu een warm hart toe te dragen, maar toen het neerkwam op het ontwikkelen van concrete plannen, gaf de gemeente niet thuis. Dus gingen Kuiper en Riemens zelf op zoek naar een geschikt terrein waar een glasbak geplaatst zou kunnen worden. Het moest een centraal gelegen plek zijn, waar huisvrouwen die boodschappen gingen doen hun lege flessen en potten konden wegwerpen. Midden in het centrum van Zeist vonden ze zo'n plek: achter

V&D lag een terreintje braak, dat eigendom was van Albert Heijn en de Coöperatieve Raiffeisenbank. In een verzoek aan beide bedrijven om op het terrein een glascontainer te plaatsen, zegden Riemens en Kuiper toe dat de container alleen overdag gebruikt zou worden, dat zij er persoonlijk voor zouden zorgen dat de plek schoon bleef én dat de volle container op tijd door het transportbedrijf zou worden opgehaald. Albert Heijn en de bank verleenden toestemming om een container te plaatsen. Nadat de Stichting Milieuzorg Zeist van het college van burgemeester en wethouders eveneens toestemming tot plaatsing had gekregen, was het op 30 juni 1972 zover: de eerste Nederlandse glascontainer, die tevens de eerste glascontainer van heel West-Europa was, was een feit. Het was een gewone grijze container met schuifdeksels; pas later zou er een ander model komen, waarin de firma Maltha zelf werpgaten had uitgesneden.

De reacties in Zeist waren zeer positief. Riemens en Kuiper hadden er voor gezorgd dat hun actie plaatselijk bekendheid had gekregen, maar er bleek nauwelijks organisatie nodig te zijn om de inwoners van Zeist ertoe te bewegen hun glas voortaan in de glascontainer te gooien. De container werd van meet af druk bezocht door vrouwen, die boodschappen gingen doen en hun meegenomen flessen en potten op weg naar de winkels in de bak gooiden. Voor hen was het grotendeels een routinueuze praktijk; tot voor kort hadden zij met hun statiegeldflessen en -potten hetzelfde gedaan: ze hadden deze thuis omgespoeld en apart gehouden, om ze vervolgens in een tas

mee te nemen wanneer ze boodschappen gingen doen. Het succes van de actie van de Stichting Milieuzorg Zeist valt grotendeels tegen deze achtergrond te verklaren: door de glasbak zó te plaatsen, dat de consument er op weg naar de winkel in feite langs kwam, werd de oude statiegeldpraktijk nieuw leven ingeblazen, zij het in een ietwat gewijzigde vorm, omdat de financiële overweging tot het inleveren van lege flessen had plaatsgemaakt voor een ideële. De hoeveelheid glas die in Zeist in de bak werd gegooid nam snel toe: in het begin werd de container gemiddeld om de twee weken geleegd, maar reeds na vijf maanden was dat opgelopen tot negen keer in de maand.

De actie krijgt navolging

Behalve op lokaal niveau heeft de actie in Zeist ook landelijk veel te weeg gebracht. Nadat er in de lokale én nationale pers aandacht aan was besteed, werd de Stichting Milieuzorg Zeist overspoeld met telefonische en schriftelijke verzoeken om informatie. Kuiper meent dat er in totaal ongeveer zeshonderd van dergelijke verzoeken zijn geweest. Naar aanleiding van de Zeister actie werden er in verschillende gemeentes, waaronder Leiden en Utrecht, glasacties opgezet. Ook Ras, van de firma Maltha, herinnert zich dat er toentertijd regelmatig contact was met vrouwen en actiegroepen uit verschillende gemeenten.

Eén van de personen met wie hij toen contact had, was An Thomassen, echtgenote van W. Thomassen, die toen voor de PvdA burgemeester van Rotterdam was. Zij was oprichtster en voorzitter van het Rotterdams Vrouwencontact (voorloper van de Rode Vrouwen), een overlegorgaan waar alle 26 vrouwenorganisaties, die op dat moment in de stad actief waren, bij waren aangesloten. Thomassen was afkomstig uit de socialistische jeugdbeweging, waar altijd veel aandacht was besteed aan de natuur en toen de berichten over het

milieu in het begin van de jaren zeventig begonnen los te komen, voelde Thomassen zich direct aangesproken. Toen zij van de glaszamelactie in Zeist hoorde heeft ze contact opgenomen met Maltha, 'toentertijd nog een heel klein fabriekje met één transportbandje'. Vanzelfsprekend voelde Maltha wel voor een glaszamelactie in Rotterdam. Als burgemeestersvrouw was het voor Thomassen relatief makkelijk om de juiste personen binnen de ambtenarij én het bestuur van de stad voor haar plannen te bewegen. In oktober 1972 werd de eerste bak in Rotterdam geplaatst, een open container. De Rotterdamse Reinigings-

kijken of het lokaal mogelijk was om glas apart in te zamelen. Ook in andere gemeenten waren actiegroepen op dat gebied actief geworden en naar aanleiding daarvan begon het tot de rijksoverheid door te dringen dat deze initiatieven serieus genomen moesten worden. Nadat minister Stuyt van Volksgezondheid en Milieuhygiëne eerst te kennen had gegeven er veel voor te voelen het statiegeld verplicht te maken - waar de Verenigde Glasfabrieken niets voor voelden; vanuit eigenbelang pleitten zij voor 'recirculatie' - richtte Stuyt amper drie maanden nadat het in Zeist voor het eerst mogelijk was om glas in een aparte bak in te zamelen, een brief aan alle gemeentebesturen van Nederland, waarin hij hen opriep om de recent ontwikkelde activiteiten met betrekking tot hergebruik en regeneratie van afvalstoffen te steunen. Tevens wees hij er op dat de Stichting Verwijdering Afvalstoffen (in Amersfoort) bezig was de mogelijkheden tot hergebruik te bestuderen, alsmede onderzoek daarnaar in praktijk te begeleiden en te coördineren.

Het resultaat van deze initiatieven en acties was, dat de Stichting Verwijdering Afvalstoffen samen met de Verenigde Glasfabrieken (Rotterdam) en Maltha (Rotterdam) in het najaar van 1972 de handen ineen heeft geslagen en een proefproject heeft opgezet om het gescheiden inzamelen van verpakkingsglas op grotere schaal te bevorderen. Alle gemeenten met een inwoneraantal boven de 35.000, die in een straal van honderd kilometer van Leerdam verward werden benaderd met het verzoek om plaatselijke glaszamel-initiatieven te begeleiden, dan wel deze op te (helpen) zetten, waarbij werd aangeboden dat partijen glas van twaalf ton of meer kosteloos zouden worden opgehaald. Deze actie was eveneens een groot succes: Den Haag, Gouda, Dordrecht en nog veel meer gemeenten in de omgeving van Leerdam lieten glascontainers plaatsen.

dienst gaf toestemming om de bak te plaatsen, waarbij eveneens werd afgesproken dat vrouwen, die in de buurt van de bak woonden en lid waren van één van de bij het Vrouwencontact aangesloten organisaties, de container zouden schoonmaken. Zij zouden er tevens toezicht op houden dat er geen glas uit de container werd gehaald en dat er geen rotzooi rond de bak ontstond. De Rotterdamse actie was een groot succes; het aantal bakken werd snel uitgebreid en vijf maanden later stonden er in Rotterdam reeds veertien glascontainers.

Oproep van de minister

Rotterdam was niet de enige gemeente waarbinnen een plaatselijke (milieu-)groep zich door de actie uit Zeist had laten inspireren om te

De geschiedenis van de glasbak, of: waarin een kleine stad groot kan zijn

Met recht kan worden gezegd dat het inzamelen van glas nu werkelijk een landelijk fenomeen begon te worden. Waren de projecten in Zeist en Rotterdam nog volledig opgezet en gedragen door particulieren met ideële motieven, het grootschaliger proefproject in de omgeving van Leerdam was opgezet door een door de overheid aangewezen organisatie enerzijds (de S.V.A.) en een aantal particuliere belanghebbenden anderzijds. In dit project hadden de ideële motieven plaatsgemaakt voor zuiver bedrijfseconomische doelstellingen en beleidsvragen. Eind 1976 werd het apart inzamelen van glas op nog grootschaliger wijze georganiseerd en nog verder geprofessionaliseerd. Toen nam de S.V.A. contact op met het college van Gedeputeerde Staten van de provincie Noord-Brabant om te overleggen over de mogelijke opzet van een proefproject gescheiden inzamelen glas in de gehele provincie Noord-Brabant. Dat proefproject is er gekomen: met behulp van talloze stickers, folders en affiches werd de actie onder de aandacht van de Brabantse bevolking gebracht en op 17 mei 1978 werd de eerste glasbak, op uitnodiging van minister Ginjaar van Volksgezondheid en Milieuhygiëne, door 'een buurtbewoonster' van Den Bosch in gebruik genomen, een datum die vervolgens de geschiedenis zou ingaan als de officiële introductie van de glasbak in Nederland. Daarna is het snel gegaan. Momenteel telt Nederland ruim 22.000 glasbakken, waarin 84% van het in Nederland circulerende glas verdwijnt. Het is dan ook moeilijk voorstelbaar dat het nog maar zo kort geleden is dat al het glas gewoon in de vuilnisbak werd gooid.

Geraadpleegde literatuur:

Adri Albert de la Bruheze, 'De introductie en diffusie van het papieren melkpak', in: Anneke van Otterloo, *Techniek in Nederland in de twintigste eeuw - Voeding* (Zutphen 2000).

Jacqueline Cramer, *De groene golf. Geschiedenis en toekomst van de milieubeweging* (Utrecht 1988).

Karien Daamen, 'Deining en deining', in: *De Rotterdamse Vrouwenraad* (red.), Rotterdam Vrouwenstad (Rotterdam 1986) 14-17.

Miep Kuiper-Verkuyt, 'Glas, hup in de glasbak. De glasbak snakt naar glas', folder van de Stichting Milieuzorg Zeist (Zeist 1992).

Johan Soetens, *In glas verpakt. Kunst, kitsch en koopmanschap* (Amsterdam 1999).

E. Tellegen, *Milieubeweging* (Utrecht 1983).

Eindnoten:

*Het onderzoek waarop dit artikel is gebaseerd, werd verricht in het kader van een grootschalig onderzoeksproject naar de geschiedenis van huishoudtechnologie in Nederland in de twintigste eeuw, gefinancierd door de Stichting Historie der Techniek (Eindhoven). Een uitgebreidere versie van de onderzoeksresultaten zal verschijnen in: Ruth Oldenziel (red.), "Huishoudtechnologie in Nederland, 1890-1980", *Techniek in Nederland in de twintigste eeuw*. Zutphen, 2001.*

- 1 Interview Miep Kuiper-Verkuyt met Milena Veenis te Almen, 14 februari 2000.
- 2 Interview Miep Kuiper-Verkuyt.
- 3 W.H. Kuiper-Verkuyt, Glas, hup in de glasbak. De glasbak snakt naar glas, Zeist, 1992: 1.
- 4 Notitie dd. 18 juni 1971 van Kuiper, Archief SMZ, persoonlijk archief Miep

Kuiper, Almen, dossier glas (hierna: SMZ, MK, glas).

- 5 Het congres vond plaats op 11 maart 1972 in de Rai te Amsterdam. Zie: brief Riemens aan Krijgsman, dd 25/7/72: SMZ, MK, glas.
- 6 Aldus Ras, werkzaam bij Maltha, en Van Notten, directeur van de Stichting Kringloop Glas, in telefonische gesprekken met Milena Veenis.
- 7 Notitie van Riemens n.a.v. telefoongesprek 11/4/1972. SMZ, MK, glas. Ook Ras meldde telefonisch zich de eerste contacten met de Milieugroep uit Zeist nog goed te herinneren; de S.M.Z. was de eerste groepering die hem hiermee concreet benaderde.
- 8 M. Kuiper (1992:1).
- 9 Ongedateerd lijstje, SMZ, MK, glas. Uit een brief van Riemens aan de Verenigde Glasfabrieken Leerdam dd 25/9/72 blijkt, dat er tot dan 10 containers geleegd zijn, hetgeen in totaal 76.000 liter gruisglas heeft opgeleverd. SMZ, MK, glas.
- 10 Notitie Kuiper of Riemens, 2 augustus 1972: SMZ, MK, glas.
- 11 Zie ook het interview met An Thomassen van Karien Daamen, 'Deining en deining', in: *De Rotterdamse Vrouwenraad* (red.), Rotterdam Vrouwenstad, Rotterdam, 1986: 14, waar ook de glasacties in Rotterdam kort beschreven worden.
- 12 Telefonisch interview An Thomassen-Lind met Milena Veenis, 1 maart 2000.
- 13 Interview An Thomassen-Lind.
- 14 Brief 7 september 1972, bijlage 1 in rapport 'hergebruik verpakkingsglas' uit juni 1974 van de Stichting Verwijdering Afvalstoffen; GA Zeist, Archief Gemeentesecretarie, dossiernummer 11622.
- 15 Aldus een ongedateerd schrijven (uit het najaar 1972) van de Coördinatie Commissie Proefproject, waarin de Verenigde Glasfabrieken, Maltha en de Stichting Verwijdering Afvalstoffen verenigd waren. BR, SEZ, DI, HBEZ, volgnr: b 72/2488e.